

VYSOKÉ UČENÍ TECHNICKÉ V BRNĚ
BRNO UNIVERSITY OF TECHNOLOGY

FAKULTA ARCHITEKTURY
ÚSTAV NAVRHOVÁNÍ III.

FACULTY OF ARCHITECTURE
DEPARTMENT OF DESIGN III.

**ERNST WIESNER, OTTO EISLER, ZIKMUND KEREKES, MAX TINTNER, ANDRÉ STEINER
NEZNÁME DIELO MODERNÝCH BRNENSKÝCH ŽIDOVSKÝCH ARCHITEKTOV.**

ERNST WIESNER, OTTO EISLER, ZIKMUND KEREKES, MAX TINTNER, ANDRÉ STEINER
UNKNOWN WORKS OF MODERN BRNO JEWISH ARCHITECTS.

TÉZY DIZERTAČNEJ PRÁCE

SYLLABUS OF DOCTORAL THESIS

AUTOR PRÁCE
AUTHOR

Ing. arch. Rastislav Udžan

VEDÚCI PRÁCE
SUPERVISOR

prof. Ing. arch. Petr Pelčák

OPONENTI
OPPONENTS

Ing. arch. Zdeňka Vydrová
doc. Ing. arch. Ivan Wahla
prof. Ing. arch. Štefan Šlachta PhD.

STARÁ LUBOVŇA 2015

Kľúčové slová

Ernst Wiesner, Otto Eisler, Zikmund Kerekes, Max Tintner, André Steiner, Brno, moderna, funkcionalizmus, medzivojnová židovská architektúra

Keywords

Ernst Wiesner, Otto Eisler, Zikmund Kerekes, Max Tintner, André Steiner, Brno, modernism, functionalism, interwar jewish architecture

Obsah

1	Úvod.....	4
2	Cieľ práce.....	6
3	Metódy spôsobu riešenia dizertačnej práce.....	7
3.1	Metódy empirického poznania.....	7
3.2	Metódy teoretického poznania.....	8
3.3	Etapy vedeckej práce - Postup spracovania na základe zvolených metód.....	8
4	Súčasný stav riešenia problematiky dizertačnej práce.....	9
5	Vlastné výsledky práce.....	10
5.1	Komparácia tvorby brnenských židovských architektov pred rokom 1939 a po roku 1939.....	11
5.1.1	Tvorivé inšpirácie.....	12
5.1.2	Investori a klientela.....	13
5.1.3	Stavebná typológia.....	13
5.1.4	Stavebno konštrukčné princípy.....	13
5.1.5	Priestorové usporiadanie - hmotová a kompozičná skladba objektov.....	14
5.1.6	Pôdorys - plošná skladba objektov.....	14
5.1.7	Materiálovosť.....	15
5.1.8	Architektonické prvky a detaily.....	16
6	Prínos práce a záver.....	16
7	Odkazy na čerpanú literatúru.....	18
8	Curriculum vitae.....	21

1 Úvod

K téme židovskej architektúry ma priviedol záujem rozšíriť si obzor o dobu, ktorá sa svojím architektonickým počinom hlboko zapísala do vývoja architektonického odkazu medzivojnovkej architektúry v prostredí mesta Brna. Aj napriek skutočnosti, že architektonický prejav tejto ojedinelej epochy má európsky rozmer, chýba mu spoločenská informovanosť, adekvátne interpretačné postavenie v celej jeho šírke, ako aj edukačné povedomie. Rozpracovanosť tohto elaborátu sa sústreďí na pojednanie témy Otto Eisler, Zikmund Kerekes, Max Tintner, André Steiner - neznáme dielo moderných brnenských židovských architektov. K štvorici menovaných architektov pribudol Ernst Wiesner, ktorý vytváral neodlučiteľný článok pri formovaní architektúry študovanej epochy a ktorého postihol podobný životný osud v exile.

Medzivojnová brnenská architektonická scéna bola zastúpená množstvom českých architektov. Osobnosti ako Bohuslav Fuchs, Jindřich Kumpošt, Bedřich Rozehnal či Josef Polašek majú pevné miesto v architektonických dejinách, taktiež aj vo všeobecnom povedomí spoločnosti. V paralele tohto „väčšinového hnutia“ si svoje miesto pre tvorbu vytvorili taktiež židovskí architekti, ktorých talent a životaschopnosť bola v úzkom kontakte a prepojení na osobitú židovskú klientelu brnenských podnikateľov.

Prioritnou úlohou dizertačnej práce bolo získanie nových poznatkov vyplývajúcich z prameňov a informácií, ktoré boli nedávno objavené. Dohľadať neobjasnené súvislosti a chýbajúce poznatky o tvorbe uvedených piatich architektov po II. svetovej vojne. Podarilo sa nájsť stopu dokumentácie doposiaľ neznámeho diela Otta Eislera. Taktiež sa podarilo nadviazať spojenie s André Steinerom, pri vypísaní témy dizertačnej práce žijúcim architektom v americkej Atlante. Zikmund Kerekes a Max Tintner prežili II. svetovú vojnu a ako architekti sa uplatnili v Izraeli. Vzhľadom k faktu, že ich ďalší osud bol spojený s pôsobením v zahraničí a s ohľadom na dlhý časový odstup, na začiatku výskumu nebolo isté či sa podarí získať relatívne množstvo informácií pre ich analýzu a ďalšie zhodnotenie.

Ďalšou úlohou práce je systematické analyzovanie umeleckej tvorby a životných okolností, ktoré tvorivú činnosť týchto architektov priamo a nepriamo ovplyvňovali. Cieľom je hľadanie možných súvislostí v tvorbe uvedených autorov a prostredníctvom jej kategorizácie, delenia, charakterizovania a analýzy vytvoriť jej porovnanie a komparáciu. Popri autobiografickom prehľade doplnenom o nové informácie získané týmto výskumom kladiem dôraz v analyzovaní samostatnej tvorby, prác architektov do roku 1939 a po roku 1939.

Záverečnou úlohou je vytvorenie predpokladu na základe vzájomnej komparácie oboch vývojových období individuálne pre každú z architektonických osobností tohto výskumu, poprípade určiť spoločné zhodnotenie „konca“ tak významnej kreatívnej generácie, ktorá po sebe zanechala stopu, ktorá znesie „európske meradlo“.

Nakoľko práca je historickým výskumom závislým na dobových zdrojoch, potenciál a rozsah môjho príspevku k tejto téme je viazaný na hľadanie materiálov a informácií získaných prevažne sprostredkovanou formou. Získanie dobových materiálov je pomerne náročná záležitosť, nakoľko podstatná časť autentických materiálov a dokumentácie bola zničená počas hektických historických etáp, ktorými Československo prešlo v priebehu rokov 1939 -1948 (portrétové škice a platistiky Otto Eisler pred dozorom gestapa zničil z donútenia už v roku 1939, archív firmy Artura Eislera bol zoskartovaný, Ernst Wiesner, Max Tintner a Zikmund Kerekes emigrovali, André Steiner prežil vojnu na Slovensku, odkiaľ v roku 1948 emigroval najprv na Kubu a neskôr do USA.

Jedným z najcennejších zdrojov poskytujúcich autentické informácie o architektúre a spoločnosti tohto obdobia bol dobový časopis Forum, ktorý bol redakčne koncipovaný v dvojazyčnej mutácii vydavateľom arch. Endre Szőnyi a ing. arch. André Steinerom. Revue cielene mapovalo architektonické dianie doma a v zahraničí paralelne s ostatnými prejavmi umeleckých smerov. Z ďalších potenciálnych periodík to boli taktiež spoločenské magazíny Horizont a Měsíc (Der Monat) a nemecký časopis Moderne Baumforme.

Okrem kľúčového materiálu sa mi podarilo získať, pre architektonickú hodnotu okrajovú, avšak v rámci výskumu a pre celistvosť problematiky podstatnú dokumentáciu životopisných udalostí architektov. V práci prevažne využívam poznatky, materiály a kontakty zo zahraničia v rozmedzí 15 štátov (Česká republika, Slovensko, Rakúsko, Maďarsko, Poľsko, Nemecko, Švajčiarsko, Chorvátsko, Veľká Británia, Nórsko, Švédsko, Izrael, Sýria, Kuba a USA). V úlohe, ktorá je s plynutím času čoraz viac náročnejšia a fragmentálne úlomky je ťažšie usporiadať do celistvého celku ďakujem všetkým, ktorí k tomuto výskumu prispievajú. Menovite Petr Pelčák, Vladimír Šlapeta, Bohumila Hybská, Lenka Kudělková, Jindřich Chatrný, Ljiljana Šepić, Andrej Hrauský, Karin Šerman, Sylva Simsova, Francesca Anyon, Marcel Just, Angela Spindler - Brown, Robert Drake, Irena Murrey - Zantovská, Anna Kalisz, Leslie Borger, Andrew Kohr a ďalším.

Okrem úvodných a záverečných častí elaborátu, podliehajúcim náležitému spracovaniu dizertačnej práce jej jadro rozdelím do piatich samostatných celkov, zaoberajúcich sa životami a tvorbou jednotlivých architektov. Každá z týchto častí, okrem chronologicky usporiadaných životopisných údajov obsahuje súpis diela architekta s opisom jednotlivých prác z typológie obytnej architektúry, prípadne stavieb, ktoré boli doposiaľ nezmapované a o ktorých existencii a autorstve sa doposiaľ nevedelo. Komparáciu tvorby jednotlivých architektov som uskutočnil na základe celkového zhodnotenia tvorby opisovaného architekta a vytvorenia paralelnej kategorizácie architektovej tvorivých postupov a tendencií.

2 Cieľ práce

Stav a charakter cieľov dizertačnej práce neumožňoval dodržiavať exaktnú metódu postupu vypracovania vedeckej práce, ako to je pri výskumných úlohách s pevne definovanými vstupnými informáciami a zdrojovými archívnymi materiálmi. Materiály, o ktoré sa mala práca ťažiskovo opierať, ktoré mala riešiť a rozpracovať, boli do začiatku bádania sprístupnené len v marginálnom a informatívnom zastúpení. Až náležitým výskumom, závislým na rozsahu získaných informácií sa vyprofilovali konkrétne ciele. Ťažisko tejto práce spočíva v bádateľskej práci, práci s archívnymi materiálmi, záznamoch výpovedí osôb, ktoré boli priamymi aktérmi s pozorovaným obdobím, bádateľmi, historikmi a architektami, ktorých som oslovil v období rokov 2010 - 2015.

Úlohou dizertačnej práce je úsilie vytvoriť celistvú hypotézu (predbežné tvrdenie) zo všeobecne známych informácií (život a dielo architektov do roku 1939), ktoré sa podarilo z časti doplniť a náležite ich vzájomne porovnať s novými skutočnosťami (životom a tvorbou architektov po roku 1939), ktoré tvoria jadro výskumného procesu. Navrhnutá hypotéza, zaoberajúca sa analyzovaním týchto dvoch protipólnych rovín si vymedzuje za cieľ vytvoriť univerzálne tvrdenie pre každú z osobností študovaného okruhu individuálne. Nakoľko rozsah a záber tvorivej činnosti u jednotlivých architektov nebol časovo a priestorovo zhodný, ako porovnávaciu metódu ich vzájomného porovnania som zvolil charakterizovanie a analýzu projektov obytnej architektúry jednotlivých architektov. Vývoj obytnej architektúry v prostredí mesta Brna bol veľmi rozmanitý a pestrý, taktiež ovplyvnený zmenenou politickou situáciou po roku 1919, tzv. vznikom Veľkého Brna, kedy sa mesto po pripojení Královeho pole, Husovic a ďalších 21 obcí náležite rozrástlo, s čím vzrástla taktiež požiadavka po novej bytovej výstavbe. Pre náš výskum je podstatné obdobie rokov 1920 - 1929, 1930 - 1939 a samostatná etapa obdobia po roku 1939, avšak už s prihliadnutím na nové prostredie, ktoré ovplyvnilo tvorbu jednotlivých brnenských židovských architektov, ktorým je venovaná táto práca. Architekti tvorili najomné domy pre strednú a vyššiu vrstvu obyvateľstva. V období rokov 1920 - 1929 sa zmenil pohľad na bytovú kultúru. Fasáda domov bola očistená od historického stvárnenia a ornamentálneho dekoru. Jemným detailom, kvalitným technickým prevedením konštrukčných prvkov, ornamentom minimalizovaným do podoby okennej šambrány a dekoratívneho použitia rezného muriva podľa holandského typu stavby nadobudli silný plastický výraz a monumentalitu, symbioticky prepájajúcu vonkajší a vnútorný priestor. Priestorové nároky na bývanie sa zmenšovali, pôdorys bytu bol funkčný, účelový a praktický. V neskoršom období rokov 1930 - 1939 mesto a spoločnosť trpela následkami hospodárskej krízy. Prihliadalo sa však na vysokú stavebnú kultúru predchádzajúceho obdobia. Na scénu sa dostali prví absolventi nemeckej techniky židovského pôvodu. K základnej kubusovej hmote pridávali vonkajšie prvky ako lódžie, balkóny, arkieri a arkieri so zaoblenými nárožiami a pásovými

oknami. Ich architektúra sa vyznačovala dokonalým spracovaním detailu s čo najlepšou využiteľnosťou racionálne poňatého vnútorného priestoru. Architekt André Steiner sa prostredníctvom časopisu Forum zaoberal obytnou architektúrou taktiež v teoretickej rovine.¹

3 Metódy spôsob riešenia dizertačnej práce

Metodika dizertačnej práce vychádza zo štandardných metód vedeckého skúmania, využívaného v oblasti spoločenských, technických a prírodovedných vied. Základným metodickým rámcom výskumu je kombinácia empirickej metódy vedeckého pozorovania (zber dát a ich analýza) a teoretického prístupu vedeckej syntézy. Postupmi v teoretickej oblasti získavame informácie, rozvíjame ich, vyvodzujeme z nich závery, vysvetľujeme nimi minulú skutočnosť a snažíme sa vysvetliť možný vývoj skutočnosti budúcej. Vyvodzujeme z nich taktiež praktické dôsledky vzhľadom k možnostiam nášho ďalšieho konania. Jednotlivé etapy práce sa zakladajú na pozorovaní danej skutočnosti, získaných poznatkov, vypracovávaní analýz, zhodnotenia a použitia porovnávacej štúdie. Cieľom práce je nájsť zákonitosti na základe nových skutočností o architektonickej tvorbe ako aj spoločenskom kontexte, ktoré architektov ovplyvnili a formovali. Definovanie a stanovenie si kľúčových momentov, ktoré viditeľne ovplyvnili architektonický rukopis individuálne každého z pozorovaných architektov. Poznatky získané z pozorovania a zberu empirických údajov v priebehu celej práce budú posudzované a analyzované interaktívne s teoretickými poznatkami a novými skutočnosťami z vybranej problematiky. Pretože je práca bádateľského charakteru so vzťahom k určitému spoločenskému a časovému kontextu nevytvára závery pre prípadné nasledujúce deje.

3.1 Metódy empirického poznania

Vedecké pozorovanie: Vedecké pozorovanie je charakterizované ako základná metóda, bezprostredne (nezprostredkované), ktorej cieľom je určitý popis a ktorá môže byť interpretovaná ako vysvetlenie javu. Je to cielené, plánovité a organizované sledovanie javov, pri ktorých je stanovený objekt pozorovania (jav), ciele, postup, prostriedky (spôsob záznamu) a možnosti interpretácie.

Vedecké meranie a klasifikácia: Vedecké meranie a klasifikácia je zisťovanie presných kvantitatívnych a klasifikačných charakteristík v číselnom alebo klasifikačnom vyjadrení.

1

STEINER, André. In: *Die Entwicklung der Mittelstandwohnung in den letzten 10 Jahren*. Forum, 1937, 76 - 84 s.

3.2 Metódy teoretického poznania

Zovšeobecnenie: Zovšeobecnenie je abstrakcia, ktorá rozširuje množinu individuálnych javov, ktoré je možné abstraktom opísať.

Triedenie: Triedenie nadväzuje na „klasifikáciu škálovania“, je však úzko spojené s teóriou znakov, vysvetľujúcich a podmieňujúcich klasifikačné kritériá. Táto teória taktiež vytvára rôznú hierarchiu tried, horizontálnych a vertikálnych vzťahov medzi triedami.

Indukcia: Je najčastejšie charakterizovaná ako typ posudzovania z jednotlivého (empirického faktu) na všeobecný. Pri indukcii sa uplatňuje zovšeobecnenie ako prechod od skúmania určitej triedy objektu k skúmaniu väčšej triedy alebo k vysloveniu hypotézy či zákona o väčšiu (širšiu) triedu javov. K tomu môže dôjsť v rámci klasifikácie, respektíve popisu typických reprezentantov jednotlivých tried.

Analýza: Myšlienkové a metodické rozčlenenie skúmaného objektu na jednotlivé časti, aspekty, roviny, vrstvy, väzby, „uhly pohľadu“, spolu s aplikáciou kontextu špecifických pre každé toto rozčlenenie a uplatnenie postupu (metód), ktoré umožňujú vždy v danom kontexte artikulovať „novú“ dielčiu charakteristiku danej časti. Spolu s týmto rozčlenením a artikuláciou sa analýza zaoberá taktiež vzťahmi medzi takto vymedzenými časťami.

Syntéza: Spojovanie čiastkového, artikulácia vzťahu, funkcie a stupňa medzi časťami navzájom a zároveň vzťahom k celku.

3.3 Etapy vedeckej práce - Postup spracovania na základe zvolených metód

Zhromaždenie údajov: Zber údajov a materiálov, na ktorých základe bude nasledovať triedenie a analyzovanie.

Zdroj informácií:

- štúdium odbornej literatúry
- štúdium dobovej literatúry vzťahujúcej sa k zameranej práci
- štúdium archívnych dokumentov (projektová dokumentácia, plány a fotografie)
- terénny prieskum (osobná návšteva vybraných realizácií)
- spolupráca s inštitúciami a ďalšími bádateľmi v zahraničí

Triedenie: Triedenie údajov na základe chronologickej a lokalizačnej postupnosti.

Spracovanie: - *analytická (teoretická) časť*
- *rozbor súčasného stavu problematiky*
- *porovnanie údajov a referenčných príkladov*

Vyhodnotenie údajov a materiálov: *Objasnenie nových skutočností študovanej problematiky a zdôraznenie významných, novoobjavených skutočností.*

Porovnávacia štúdia: *Dohľadanie a porovnanie foriem už existujúcich a realizovaných budov v tvorbe jednotlivých architektov. Prevedenie porovnávej štúdie na základe investičného zámeru, datovania stavby, funkčného a formálneho konceptu, pôdorysnej schémy, výrazových a charakteristických prvkov.*

Analytická časť: *Na základe analytických podkladov dôjde k vyhodnoteniu súčasného stavu problematiky a k zovšeobecneniu získaných údajov, ktoré poslúžia k vytvoreniu základných charakteristík problematiky. Nasledujúcim krokom bude porovnávacia štúdia. Bez kombinovania analytických metód a historického skúmania by nebolo možné pochopiť, ako sa ďalej bude vyvíjať a ovplyvňovať vývoj.*

Zhrnutie: *Zhrnutie a usporiadanie zozbieraných údajov podľa zvolených kategórií.*

Zovšeobecnenie: *Výskyt podobností a pravidelnosti na základe určitých vzťahov.*

Vyslovenie hypotézy: *Nájdenie zákonitosti charakteristických a špecifických pre skúmaný objekt. Nájdenie vzájomného vzťahu medzi individuálnymi objektami prostredníctvom vyhodnotenia referenčných príkladov a porovnávej štúdie.*

Interpretácia výsledkov: *Vyhodnotenie použitej metódy a formulácia zovšeobecňujúcej charakteristiky.*

4 Súčasný stav riešenia problematiky dizertačnej práce

Dôležitým zdrojom informácií bol plánový archív stavebného úradu mesta Brna, ktorý archivoval stavebné dejiny z obdobia rokov 1897 - 1944, ktorý žiaľ vyhorel v apríli 1945. Problematike medzivojnovnej židovskej architektúry sú venované publikačné a výskumné práce Zdeňka Kudělku, konkrétne publikácia Brněnská architektura 1919 - 1928 (1970), práce Vladimíra Šlapetu, Petra Pelčáka, Ivana Wahlu, Jana Sapáka, Lenky Kudělkovej, Jindřicha Chatrného systematicky začlenených do publikácií a monografických diel vydavateľstva Obecní Dům Brno, Otto Eisler (1998), Brněnští židovští architekti (2000) a Ernst Wiesner (2005). Spomeniem taktiež publikáciu O nové Brno s podtitulom Brněnská architektura 1919 - 1939 (2000) autorov Zdeňka Kudělku a

Jindřicha Chatrného. Taktiež nemôžem opomenúť bakalárske a diplomové práce študentov Filozofickej fakulty Masarykovej univerzity v Brne, menovite Romana Ondruja, Martiny Idesovej, Gabriely Piďakovej a Veroniky Dvořakovej, študentku Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave Kristínu Vančovu, a bádatelku z americkej Atlanty Leslie Borger, ktorá sa zaobera rezidenčnou tvorbou architekta André Steinera. Na poslednom mieste ale s autentickými, vysoko cenenými poznatkami a informáciami problematiku obohacujú spomienky pamätníkov a rodinných príslušníkov architektov vyčleneného okruhu, konkrétne Anthony Jegerd (Ernst Wiesner), Zvi Efrat (Zikmund Kerekes), Margie Steiner, Hanus. Z. Weigl, George Novak, Peter Lizoň (André Steiner). Rozsah zadania sa dostal do interdisciplinárnej spolupráce obohatenej o usmernenia odborníkov z príbuzných odvetví Kláry Kubičkovej, Kataríny Hradskej, Tomáša Bujnu, Daniela Zissa a ďalších.

5 Vlastné výsledky práce

Dôležitým aspektom pri samostatnej komparácii tvorby jednotlivých architektov tohto výskumu bola skutočnosť, že sa architekti pohybovali v rozličnom spoločenskom postavení a geografickom prostredí. Tento fakt bol samozrejme zreteľnejší po roku 1939, kedy každý z analyzovaných architektov našiel útočisko, respektíve uplatnenie v inej krajine.

Do roku 1939 môžeme zastávať tvrdenie, aj keď s malými odchýlkami, že tvorba jednotlivých analyzovaných architektov bola programovo jednotná. Architekti tvorili v obdobnom prostredí, s podobnými nárokmi zadávateľov zákaziek. Obdobie II. svetovej vojny sa podpísalo negatívne, priam až neospravediteľne pod každý ľudský osud a na každé odvetvie ľudskej činnosti. Prišli sme o neskutočne veľa! Táto skutočnosť je viditeľná aj v dnešnej dobe, kedy ľudská, ako aj estetická úroveň je marginalizovaná ekonomickými preferenciami a môžeme sa len domnievať, kde by sme vo vývoji spoločnosti, ako aj architektonickom názore, estetickom štandarde a myslení mohli byť.

Po roku 1939, respektíve 1945 sa situácia individualizovala pre každého z analyzovaných architektov osobitným spôsobom. Ich fyzická prítomnosť sa odzrkadlila v ich životných postojoch a aj v prístupe k architektúre. Ernst Wiesner pôsobil ako pedagóg, záujem o zoológiu a botaniku v živote Otta Eislera našiel uplatnenie, Zikmund Kerekes sa venoval funerálnej architektúre a na sklonku života histórii, Max Tintner uplatnil svoj podnikateľský talent v architektonickej spolupráci, André Steiner sa v každom prostredí dokázal presadiť a uplatniť sa popri architektonickej profesii. Z aspektu tejto rôznorodosti jednotlivých prístupov a inklinácií architektov som sa v dizertačnej práci opätovne zamerlal, popri samostatnej komparácii ich architektonického diela aj na podrobnejšiu analýzu životných udalostí a osudov jednotlivých architektov.

Od ich školských rokov, cez jednotlivé životné etapy, úskalia ich židovského pôvodu, podnetné stretnutia a životné náhody, až po ich posledné tvorivé a životné obdobia.

Štruktúra samostatnej práce je rozdelená do piatich rovnocenných kapitol, kde každá je venovaná individuálnej osobnosti architekta. Samostatná kapitola prezentuje chronologický výklad životopisných údajov architekta, zoznam jeho prác s opisom vybraných architektonických diel (do roku 1939 a po roku 1939) a končiac vzájomnou komparáciou a zhrnutím architektonického prístupu v tvorbe pred rokom 1939 a po roku 1939.

Dizertačná práca bola tvorená v rozmedzí 15 štátov a s podporou vyše 700 prispievateľov.

5.1 Komparácia tvorby brnenských židovských architektov pred rokom 1939 a po roku 1939

Pre komplexné zhodnotenie komparácie tvorby brnenských židovských architektov som zvolil metódu rozboru a analýzy obytnej architektúry jednotlivých tvorcov pred rokom 1939 a po roku 1939. Obytnou architektúrou sa zaoberali do roku 1939 všetci piati architekti. Tento typologický druh architektúry tvoril významný rámec ich tvorivej činnosti. Diapazón tvorby obytných budov architekta Ernsta Wiesnera bol veľmi rozmanitý a pestrý. Od luxusnejších vil projektoval taktiež domy pre strednú vrstvu, ktorá bola hlavnou tvorivou náplňou Otta Eislera a ostatných architektov, ku ktorým je táto dizertačná práca zameraná. Zikmund Kerekes staval ako nájomné domy, taktiež vily a bytové domy, podobne aj Max Tintner a André Steiner. Architekti v pomerne mladom architektonickom veku sa stali tvorcami architektúry s jedinečným štýlom a invenciou. Komparáciu ich tvorivého prístupu uskutočním na základe detailnej charakteristiky a analyzovania ich obytnej architektúry na základe opisu: a) priestorového usporiadania, hmotovej a kompozičnej skladby, b) pôdorysu - plošného usporiadania a radenia jednotlivých priestorov, c) materiálovosti, d) architektonického prvku a detailu, v dvoch časových obdobiach, do roku 1939 a po roku 1939. Situácia po roku 1939 rozdelila nielen životné cesty a osudy architektov, ale taktiež spoločenské okolnosti výraznou mierou ovplyvnili architektov a ich tvorbu. Primárnym zámerom tejto dizertačnej práce bolo vyhľadať architektonickú tvorbu a projektovú dokumentáciu jednotlivých projektov architektov realizovaných po roku 1939. Aj napriek rozsiahlemu bádaniu som túto úlohu naplnil len čiastočne. Tvorba architektov po roku 1939 sa dotýka pramenných zdrojov a informácií v rozpätí 15 štátov. Táto skutočnosť v kombinácii s preležaným časovým faktorom bola úlohou pomerne náročnou, závislou na priazni, nadšení a taktiež iniciatíve korešpondentov, s ktorými som na tomto výskume spolupracoval. Architekt Ernst Wiesner emigroval. Potenciál architekta sa uplatnil silnejšie v akademických aktivitách. K architektonickej tvorbe a obytnej architektúre sa dostal už len sporadicky (návrh rodinného domu v meste Wirral). Otto Eisler pokračoval v tvorbe obytných budov aj po

roku 1939 a vojnovému obdobiu, kedy sa vrátil späť do Brna. Architektonickú kvalitu a náboj jeho predvojnových realizácií však už nedosiahol. Zikmund Kerekes po odchode do Izraela a vyhratej architektonickej súťaži Ministerstva obrany pre návrh jednotného vojenského cintorína a monumentov sa venoval do konca života výlučne tomuto zadaniu. Max Tintner sa taktiež uplatnil v Izraeli, o jeho obytnej tvorbe sa dozvedáme však len úlomkovite a vo fragmentoch. Pri oboch architektoch presídlených do Izraela sa mi podarilo vyhľadať ich architektonickú tvorbu, ktorá nespadá pod rámec obytnej architektúry, avšak pre doplnenie, doposiaľ neznámych architektonických prác a aktivít architektov má náležitý význam a hodnotu. Tvorba André Steinera bola ovplyvnená miestom architektonických aktivít z čoho pramení jej pestrosť. Architekt po roku 1939 pôsobil na Slovensku, Kube a USA. Popri dielach spadajúcich pod obytnú architektúru rezidenčných budov sa architekt uplatnil taktiež ako vynikajúci urbanista. Vytvoril práce, ktoré sú v rozmedzí tejto práce taktiež zdokumentované. Komplexnú komparáciu architektonických prác v tvorbe jednotlivých architektov je možné na základe výskumom získaných informácií s oscilujúcou mierou presnosti uskutočniť a naplniť tak ciele, ktoré si táto dizertačná práca vyčlenila.

5.1.1 Tvorivé inšpirácie

„Prečo nárábame s prejavom židovských architektov ako s programovým architektonickým hnutím? Sporadický výskyt prejavu inakosti a zvláštnosti by bol nepovšimnutý, keby sa architektonický prejav a detaily nevyskytovali v tvorbe architektov židovského pôvodu so „železnou pravidelnosťou“² Počas 16 rokov bola udržiavaná kontúra architektonickej tvorby v jasných rovinách jej tvorcov. „Práca všetkých, bez výnimky leží niekde uprostred medzi Loosom / Tessenowom a Le Corbusierom.“³ Na rozdiel od architektov českých a nemeckých, v prípade architektov židovských nenajdeme korene stavitel'stva v židovskej histórii ani v náboženskej náuke. Aj napriek týmto faktom, ktoré nenaznačujú historickú spojitosť a prepojenosť brnenská tvorba architektov židovského pôvodu, aj keď neplánovane, bez akéhokoľvek združovania, formálneho spolku či programového zámeru vytvára pozoruhodne jednotný architektonický prúd a osvojuje si špecifický architektonický kanón. Dizertačná práca sleduje tvorbu vybraných 5 brnenských židovských architektov, pri ktorých existuje predpoklad rozšírenia informácií a poznatkov o ich tvorbe pred rokom 1939 a po roku 1939. Podľa profesora Jiřího Kroupu typologická a materiálová originalita v individuálnom architektonickom prejave židovských tvorcov osciluje v rozmedzí od internacionálneho štýlu,⁴ až po emotívny a racionálny purizmus.

2 SAPÁK, Jan. In: PELČÁK, Petr. SAPÁK, Jan. WAHLA, Ivan. *Brněnští židovští architekti*. Brno: spolek Obecní dům Brno, 2000, 15 s.

3 SAPÁK, Jan. In: PELČÁK, Petr. SAPÁK, Jan. WAHLA, Ivan. *Brněnští židovští architekti*. Brno: spolek Obecní dům Brno, 2000, 15 s.

Vila Besnos, vila Ozenfant a vila Schröder od Le Corbusiera.

4 Architektúra obopína priestor, fasáda je len ochranou proti zmenám počasia. Usiluje o modulárnu pravidelnosť (nahrádza)

5.1.2 Investori a klientela

Uplatnenie tvorivého potenciálu brnenských židovských architektov bolo sústredené a previazané na súkromný sektor židovských podnikateľov, finančníkov a priemyselníkov. Medzi významných investorov patrili: Alfred a Hermine Stiasny, Hermína a Samuel Beran, Eduard Münz, Greta a Leo Stein, Hanna a Walter V. Neumark, Gustav Haas, Stanislav Neděla. Zákazkám iniciovaným prostredníctvom súťaží sa architekti venovali sporadicky. Pred rokom 1939 sa súťažnými zadaniami zaoberal architekt Ernst Wiesner v návrhu pre brnenské krematórium, ktorého návrh sa zrealizoval. Medzi ďalšie súťažné projekty architekta patrili Moravská banka, pošta Šumperk, škola Boskovice, nová ústredná budova mesta Brna. Po roku 1939, kedy sa väčšina z architektov ocitla v novom kultúrnom a spoločenskom prostredí, podiel ich účasti na súťažiach vzrástol.

5.1.3 Stavebná typológia

Pozoruhodnou črtou nielen tvorby architektov, ktorými sa v práci zaoberám, ale taktiež všeobecne v kontexte brnenskej architektonickej tvorby dominovala škálovo veľmi pestrá tvorba v obytnej architektúre,⁵ ktorá bola úzko prepojená na investičné a podnikateľské aktivity stavebníkov (nájomné domy Artura Eislera). Tvorba nejedného z architektov bola taktiež zameraná na interiérovú tvorbu, prevažne obytných budov, ktoré sami navrhli. Pred rokom 1939 v menšej miere realizovali židovský architekti taktiež občianske stavby, v prípade Ernsta Wiesnera to bol napríklad Palác Morava. Po roku 1939 sa podiel tvorby architektov na občianskych budovách znásobil (Eisler: ZOO Brno - Bystrc, Wiesner: škola v Liverpoole, Kerekes: pamätníky a cintoríny izraelských vojakov). Urbanistickej tvorbe sa s najrozsiahlejšími projektami zaoberal André Steiner po roku 1950, kedy sa stal zamestnancom spoločnosti Roberts and Company.

5.1.4 Stavebno konštrukčné princípy

Obytné budovy boli po konštrukčnej stránke zhotovené z nosných stien vyplnených tehlovým murivom so železobetónovými stropnými doskami. Vertikálnu komunikáciu zabezpečovalo monolitické schodisko s dôrazom na jeho výtvarný a estetický charakter. Samostatné jednoramenné schodisko bolo situované paralelne s pozdĺžnym tvarom priestoru chodby. Dvojamenné schodisko s (polygonálnou, prípadne oblúkovou medzipodestou bolo situované v strednom alebo nárožnom trakte licujúcom so zadnou fasádou objektu. Jeho prítomnosť bola v niektorých prípadoch na fasáde

symetriu zdôraznením horizontál).

5 Pred rokom 1939 sa v Brne a v lokalite tzv. podunajskej línie vytvára typ štandardného obytného domu.

priznaná v podobe vertikálneho priebehového okna, prípadne luxferovej steny. Okrem Ernsta Wiesnera všetci architekti zrovnávali prízemie na rovnakú výškovú úroveň s ostatnými podlažiami.⁶

5.1.5 Priestorové usporiadanie - hmotová a kompozičná skladba objektov

Hmotová a kompozičná skladba jednotlivých architektonických diel bola navrhovaná v symbiotickom zlúčení potenciálu lokality, do ktorej bol stavebný objekt situovaný, pravdivo pretavenej do konštrukčného princípu zohľadňujúceho mierkovú vyváženosť aplikovanú do plošného, respektíve pôdorysného diagramu. Budovy boli navrhované v autonómnej rovnovážnosti (exteriérové stvárnenie objektu nemalo prednosť pred dizpozíciou objektu a naopak). Architekti sa zaoberali prevažne tvorbou obytnej architektúry. Jednotlivé budovy boli návrhnuté buď ako solitérne, alebo tvorili súčasť mestskej štruktúry poväčšine ako súčasť mestskej blokovej zástavby. V oboch prípadoch šlo o citlivý a vyvážený kompozičný prístup, ktorý umocňoval priestorový kontext prostredia. Hmotovým tvarom navrhovanej budovy podnecovali, respektíve kopírovali charakter prostredia. Rodinné a vilové domy boli prevažne dvojpodlažnej výšky. V prípade obytných nájomných domov sa výška prispôbovala blokovej zástavbe, zväčša šlo o 5 až 6 podlažné budovy. Budovy vo svažitých terénoch boli kompozične rozdelené s úsilím reagovať, prispôbiť sa terénnym danostiam lokality. Zvyčajne rástrové traktovanie viacpodlažných nájomných domov bolo vhodne doplnené, spestrené o lóžiu, balkón, arkier, rizalit a v niektorých situáciách odľahčené kompozičným stvárnením partérneho podlažia a ustupujúcou hmotou strešného podlažia, prípadne plytkou sedlovou alebo valbovou strechou ak bola stavba situovaná k tomu adekvátnemu prostrediu. Vyváženosť aplikácie uvedených architektonických prvkov prispelo k harmonickej vyváženosti a zdôrazneniu tektonickej podstaty, zmäkčovaniu, odhmotneniu až perforácii architektúry. Osová symetria bola hlavnou tvorivou istotou. Objekty nižšej podlažnosti boli ukončené prevažne plochou strechou, ktorá v niektorých prípadoch bola pochvôdná, slúžiaca ako funkčný doplnkový priestor pre voľnočasové aktivity. V ojedinelých situáciách bola strecha valbová doplnená o strešne vikiere. Ernst Wiesner na vilovom dome Stein a Pick v Prahe použil lokálne nie veľmi často používanú kylovú strechu.

5.1.6 Pôdorys - plošná skladba objektov

Pôdorysy budov vytvárali polaritu, jednotu s ich fasádnym, vizuálnym a hmotovým prejavom. Pôdorysné skladby jednotlivých obytných budov, ktorými sa architekti primárne zaoberali vychádzali z funkčného a logického usporiadania jednotlivých priestorov. V prípade obytných nájomných domov dochádzalo až k

6 Jednotlivé stavby mali nízke podlažné výšky a atiky. Le Corbusier bol oslobodený skeletom a liatým betónom.

mechanickému traktovaniu, zdôrazňujúc väčšiu mieru logiky a dômyselnosti ako inštinktu. Ústredný priestor bol vytvorený prechodovou chodbou v centre dispozície, ktorá prepájala priestory dennej a nočnej časti. Prechodová chodba mala štvorcový, prípadne predĺžený, obdĺžnikový pôdorys, vytvárajúc vstupný priestor zo schodiska nájomného domu. V jej náväznosti boli situované priestory kúpelne, toalety s vnútornými jadrami a priestorom pre technické vybavenie budov. Chodba zároveň vytvárala deliaci trakt medzi obytnými (obývacie izby a spálne) a obslužnými (kuchyňa, komora, izba pre chyžnú) časťami bytu. Reprezentatívne priestory bytu boli orientované do priestoru ulice. Ich vzájomné prepojenie bolo dosiahnuté horizontálnym umiestnením viackrídlových okien, arkierovým, prípadne rizalitovým výklenkom, alebo samostatným výstupom na balkón či lóžiu. Obslužné priestory kuchyne a pridružených prevádzok boli orientované do priestoru vnútrobloku.

5.1.7 Materiálovosť

Okrem Ernsta Wiesnera, ktorý používal luxusné materiály ako mramor, bronz, exotické dreviny, veľké presklenené plochy, sofistikované oceľové rámové konštrukcie a žulu, pristupovali ostatní architekti pri materiálovej podstate k svojim návrhom s patričnou striedmosťou. Experimentovali s nezvyčajnými materiálmi, ako eternit, vlnitý plech a s oceľovou tyčovinou, použitou na dverách a schodiskovom zábradlí.⁷ Architekti sa dištancovali od revolučných modernistických trendov podporených technologickou nápaditosťou po vzore Le Corbusiera.⁸ V tomto smere si príklad zobrali snáď len v dôsledne puristickom stvárnení vonkajších plôch, vymedzení prázdnych a stykových plôch, prelinu, hĺbky. Odzrkadlením vnútornej hierarchie objektu, priznaním veľkosti okenných a balkonových otvorov vytvárali dramatickosť a napätie. Fasádu tvorila hladká omietka bez ozdôb, ktorá nechala vyniknúť okenným rámom, v niektorých prípadoch spestrených okennými šambránami. Biela farba mala dominanciu pri farebnom stvárnení exteriéru. Ojedinele bol na fasáde aplikovaný okrový a bledomodrý odtieň. Samostatným prejavom bolo použitie keramického obkladu na fasádnom priečelí. Na architektonických prvkoch a detailoch (ostenia, šambrány) bola dodržiavaná prirodzená farebnosť materiálu. Akcentácia materiálom sa u všetkých architektov prejavila pri stvárnení vstupného portálu, ktorý bol spestrený keramickým prípadne kamenným ostením.

7 Otto Eisler: oceľova tyčovina o priereze 10 x 10 mm. Zikmund Kerekes: eternitom opláštená fasáda. André Steiner: vlnitý plech na balkónoch.

8 Výnimkou boli manželia Ohlerovi, ktorí ako jediní zo židovských architektov prijali kanón Le Corbusiera, tvorili však v Prahe. Dekoráciu budov nahradili subtílnym stvárnením okenných rámov, vchodov, balkónov atď.

5.1.8 Architektonické prvky a detaily

Vstupné dvere patrili medzi jedinečný kompozičný prvok architektúry židovských tvorcov. Na rozdiel od ostatných interiérových dverných a okenných otvorov boli v kovovom prevedení osadené v oceľovom ráme dokonale remeselnícky spracovanom zo subtilnej tyčoviny. Boli prevedené v jednokrídlovej forme aj napriek pomernej šírke vstupného otvoru. Vyznačovali sa podmanivými proporciami. V niejednom prípade boli dvere situované do závetria lichobežníkového tvaru akcentované kamenným, prípadne keramickým obkladom. Presvetlenosť priestorov patrila medzi primárne znaky tvorby brnenských židovských architektov. Okná boli navrhnuté v drevenom prevedení, s nenápadnou jednoduchosťou, delené v jedno, dvoj, troj alebo štvor poľovom vertikálnom členení, s osadeným alebo bez ventilačného okienka. V niektorých prípadoch boli okná násobné zlúčené v horizontálnom smere, priebežné okno osadené v celej šírke arkiera, prípadne rizalitu. V niektorých prípadoch osadené v nároží, prípadne kopírujúc dynamické zaoblenie nárožia. Rámy okien boli osadené v ploche fasády (bez špalety, alebo s veľmi plytko osadenou špaletou). Priestory schodísk boli osvetlené združeným vertikálnym oknom, prípadne luxferovou stenou. Hlavne v tvorbe Ernsta Wiesnera patrili okná osadené okennou šambránou k nevyhlásiteľnému estetickému prvku. Mali kamenné, prípadne keramické materiálové prevedenie. Komínové telesá boli u väčšiny architektov technickou potrebou. Ernst Wiesner týmto prvkom umocňoval estetické pôsobenie jednotlivých budov. Komínové telesá situoval po obvode exteriérovej fasády zalicované alebo s miernym vystúpením, vytvárajúc komínovú lizénu. Niektorí architekti sa zaoberali taktiež interiérovou tvorbou. Podhládové osvetlenie s tienidlom André Steinera, prípadne originálne schodiskové zábradlia, kľuky, a západky okien v návrhoch Otta Eislera a historizujúcim nábytkom doplnené interiéry v tvorbe Ernsta Wiesnera vytvárali komplexnosť, s ktorou architekti k tvorbe pristupovali.

6 Prínos práce a záver

Počiatkové zameranie práce tohto výskumu bolo nesmierne zaujímavé a podnetné. V krátkom časovom období sa v Brne vytvorilo spoločenstvo architektov a osobností, ktoré neboli definované žiadnym organizovaným hnutím. Úlohou a cieľom tejto dizertačnej práce bolo priniesť ucelenejší pohľad na život a tvorbu brnenských židovských architektov a previesť komparáciu ich tvorby pred rokom 1939 a po roku 1939. Pri preverovaní jednotlivých, už známych informácií, s cieľom získania nových materiálov, som sa dostal k originálnym dokumentom, ktoré náležitu informáciu potvrdzujú, avšak autenticita rukopisu, úradnej listiny či zápisu ma cennú výpovednú hodnotu. Spomedzi nových informácií sa mi podarilo doplniť a rozšíriť poznatky o tvorbe architektov Zigmunda Kerekesa a Maxa Tintnera, ktorí sa presídlili do Izraela a doplniť architektonickú tvorbu a aktivity André Steinera z USA. Z objavenej fotografickej zbierky

Technického muzea v Brne sa mi s pomocou profesora Petra Pelčáka a architekta Pavla Dvořáka podarilo identifikovať doposiaľ neznáme dielo rodinného domu architekta Otta Eislera v Boskoviciach. V archíve Britskej národnej knižnice je uložená písomná korešpondencia bratov Ernsta a Erwina Wiesnerovcov. Prínosom pre tento výskum bol taktiež kontakt na jedného z posledných žijúcich študentov Ernsta Wiesnera, pána Anthonyho Jaggarda, s ktorým sa mi podarilo skontaktovať aj napriek jeho vysokému veku.

V prípade Ernsta Wiesnera som podľa jeho súpisu diel prešiel všetkými jeho aktivitami v zahraničí, v Chorvátsku, Rakúsku, Poľsku, Švajčiarsku a Anglicku. Pri overovaní aktivít architekta v jednotlivých krajinách som natrafil na existenciu ďalších údajov ozrejmujuúcich a spresňujúcich architektov umelecký vklad. Aj keď nie primárnym zámerom, v architektonickom archíve ETH Zürich sa mi podarilo získať dokument pozvánky, ktorou sa mal architekt zúčastniť zakladajúcej konferencie CIAM v roku 1928. Pri samostatnej komparácii tvorby a diela Ernsta Wiesnera som sa zaoberal jeho predvojnovou tvorbou do roku 1939, ktorá mi umožňovala posúdiť jednotlivé architektonické práce, poväčšine slúžiace svojmu primárnemu a pôvodnému účelu.

Otto Eisler bol v brnenskom prostredí rešpektovanou osobnosťou priťahujúcou pozornosť súčasných architektov azda najzreteľnejšie. Architektova vyprofilovanosť a jasnosť jeho tvorivého prejavu v jednotlivých projektoch bola popri ekonomických a spoločenských podmienkach silnou mierou ovplyvnená aj okolnosťami jeho rodinného zázemia a podnikateľským duchom. Architektov útlm popri osobných skúsenostiach a vojnových zážitkoch bol taktiež silne ovplyvnený povojnovou spoločenskou atmosférou, politickou ako aj ekonomickou situáciou.

Predvojnová tvorba trojice mladších architektov Zikmunda Kerekesa, Maxa Tintnera a André Steinera bola tvorená v atmosfére pulzujúceho stavebného ruchu, určite aj zdravej súťaživosti a vzájomného ovplyvňovania. Architekti vytvárali návrhy na obdobné zadania a požiadavky. Podstatná časť ich obytnej architektúry do roku 1939 je zdokumentovaná a analyzovateľná. O prechodnom vojnovom období sa informácie o tvorbe Zikmunda Kerekesa a Maxa Tintnera nezachovali. Izraelská tvorba architekta Zikmunda Kerekesa bola spätá výlučne s funerálnou architektúrou, ktorej sa architekt venoval do konca života. Max Tintner sa aj na základe spolupráce s významnými izraelskými architektami dostal k projektom občianskych budov strednej mierky. Na rozdiel aktivity André Steinera počas obdobia II. svetovej vojny, kedy bol členom tzv. pracovnej skupiny sú zdokumentované a majú náležitu výpovednú hodnotu. Ako architekt riadiaci drevársku výrobu v jednom z pracovných táborov sa zaoberal prevažne adaptáciami interiérov jednotlivých budov v slovenských kúpeľoch, vo Vysokých Tatrách a v Piešťanoch a návrhmi interiérov pre slovenských nacistov. V 50. rokoch, po architektonickom presídlení do USA sa jeho talent uplatnil aj podporou priaznivej ekonomickej klímy a spoločenského rozvoja, ktoré USA poskytovalo. Popri urbanistických projektoch tvorených pod vedením svojho zamestnávateľa, firmy Robert

and Company sa André Steiner uplatnil aj ako architekt štúdií a projektov obytných budov pre židovskú komunitu De Kalb v Atlante. Architektov pestrý život a huževnatosť stále budí záujem o jeho prácu aj v súčasnosti.

Úsilím tejto práce bolo dohľadať existujúce materiálové zdroje a informácie, usporiadať ich do časového sledu a vzájomného porovnania s cieľom dotvorenia komplexnejšieho a celistvého obrazu o životných etapách a umeleckej tvorbe jednotlivých architektov. Verím, že aj napriek dlhej časovej odmlke, ktorej boli osudy architektov vystavené, avšak za náležitej, húževnatej pomoci a podpore oslovených inštitúcií a individuálnych bádateľov sa tento cieľ podarilo naplniť.

7 Odkazy na čerpanú literatúru

- [01] PELČÁK, Petr. SAPÁK, Jan. WAHLA, Ivan. *Brněnští židovští architekti*. Brno: spolek Obecní dům Brno, 2000, 95 s.
- [02] PELČÁK, Petr. WAHLA, Ivan. *Ernst Wiesner: 1890 - 1971*. Brno: Obecní dům, 2005, 178 s. ISBN 80-239-5613-2.
- [03] PELČÁK, Petr. WAHLA, Ivan. ŠKRABAL, Jindřich. *Otto Eisler: 1893 - 1968*. Brno: Obecní dům, 1998, 77 s.
- [04] PELČÁK, Petr. *Několik poznámek k současné architektuře*. Vyd. 1. Brno: Obecní dům, c2009, 118 s. ISBN 978-80-254-4155-8.
- [05] PELČÁK, Petr. ŠLAPETA, Vladimír. *Brno: architektura 1918 - 1939 = architecture 1918 - 1939*. Brno: Centrum architektury, c2011, 392 s. ISBN 978-80-260-0943-6.
- [06] ŠLAPETA, Vladimír. JANDÁČEK, Václav. MUSIL, František. *Funkcionalismus na Moravě: [stavební kniha 2003]*. Brno: EXPO DATA, 2003, 218 s. ISBN 80-7293-077-x.
- [07] ŠLAPETA, Vladimír. PEICHL, Gustav. *Czech Functionalism 1918 - 1938*. London: Architectural Association, 1987, 176 s.
- [08] ŠLAPETA, Vladimír. *Brnon Funktionalistit*. Helsinki: Museum of Finnish Architecture, 1983. ISBN 951- 9229-23-X.
- [09] KALIVODA, František. *Architekt Endre Steiner: works from 1934 - 1939*. Brno: Polygrafie, 1939, 70 s.

- [10] KUDĚLKA, Zdeněk. CHATRŇÝ, Jindřich. *O nové Brno: brněnská architektura 1919 - 1939*. Brno: Muzeum města Brna, 2000, 141 s. ISBN 80-901969-6-9.
- [11] KUDĚLKA, Zdeněk. *Brněnská architektura 1919 - 1928*. 1. vyd. Brno: Blok, 1970, 94 s.
- [12] RIEDL, Dušan. *Brněnská architektura 20. století*. Brno: Památkový ústav, 1992, 48 s. ISBN 80-85032-14-7
- [13] DULLA, Matúš. MORAVČÍKOVÁ, Henrieta. *Architektúra Slovenska v 20. storočí*. 1. slov. vyd. Bratislava: Slovart, 2002, 511 s. ISBN 80-7145-684-5.
- [14] AZARYAHU, Maoz. *Architecture military cemeteries - The Early Years*. Izrael: Department of Family and Commemoration, Ministry of Defence, 2012, 96 s.
- [15] FRANĚK, Otakar. *Dějiny Vysokého učení technického v Brně*. 1. vyd. Brno: Blok, 1975, 390 s.
- [16] ŠIMSA, Pavol. *Učitelé na německé technice v Brně (1849 - 1945)*. Praha: 2004.

Časopisy, periodiká a média

- [17] KROUPA, Jiří. Otto Eisler a racionální purismus aneb: problem obytného domu ve 30. letech. In: *Bulletin Moravské galerie* č. 49. Brno: MG, 1994, 108 - 115 s.
- [18] PELČÁK, Petr. In: *Časopis Architekt* 10 / 2001. Praha: J.H. & ARCHYS, 2001, 75 - 77 s.
- [19] PELČÁK, Petr. Ernst Wiesner (1890-1971): Brno und die andere Moderne. In: *Werk Bauen & Wohnen*. vol. 9 / 2006 Sept., 64 - 67 s.
- [20] FUCHS, Jacob. *Jewish Times*. September 5, 2008, 15 s.
- [21] FUCHS, Jacob. In: *Georgia Backroads*. Summer 2009⁹
- [22] FUCHS, Jacob. In: *DeKalb History Centre*. Spring 2010

9

Dostupné z: <http://www.georgiahistory.ws/issues/2009.htm>

Zdroj: Director of Historic Resources, Jekyll Island Authority, E-mailová korespondencia s Gretchen Greminger [online], 19.03.2013, ggreminger@jekyllisland.com.

- [23] *The Southern Israelite*. vol. 110, 3825, Feb 24. 1967¹⁰
- [24] *Haló Vyhne*. August 1994
- [25] METZINGER, Miriam. Hero, Holocaust Survivor, Andre Steiner Turns 100. In: families.com [online]¹¹
- [26] Andre 's Lives [Andre a jeho životy] [dokument]. Režia Brad Lichtenstein .USA, Icarus Films, 1999.¹²
- [27] Mezi zaslepenými blázny [dokument]. Režia ŠMOK Martin a Petr BOK. Česko, Verafilm, 1998.
- [28] Šumné stopy: Izrael [dokument]. Režia LIPUS Radovan. Česko, České televize, 2012.

Publikované práce Ernsta Wiesnera

- [01] The Official Architect, November 1944 (English)
- [02] The Master Builder, July 1931 (English)
- [03] The Master Builder, April 1932 (English)
- [04] The Architectural Forum, March 1934 (American)
- [05] L architecture d aujourd'hui - architecture religieuse, Juillet 1938 (French)
- [06] Archittetura funeraria moderna, 1941 (Italian)
- [07] Work of E. Wiesner. Moderne Bauformen, June / 1928, 209 - 223 s. (German)
- [08] Baukunst und Städtebau, Januar 1932 (German)
- [09] Forum No. 5 - 6, 1932 (Austrian)
- [10] Bau-und Werkkunst, Mai 1932 (Austrian)
- [11] Mesic, říjen 1932 (Czech)
- [12] Zemska pojistovna, 1938 (Czech)
- [13] *Časopis Horizont z r.1928, vol. 11 -13*¹³

10 Článok k budove Ahavath Achim's Synagogue.

11 Dostupné z: <http://www.families.com/blog/hero-holocaust-survivor-andre-steiner-turns-100>

12 Dostupné z: <https://vimeo.com/54454039>

13 O Wiesnerovi vyšlo špeciálne číslo. Zdroj: E-mailová korešpondencia s Natašou Spelicova [online], 01.11.2010, spelic@nexta.sk.

8 Curriculum vitae

Ing. arch. Rastislav Udžan
narodený 10.05.1981

Vzdelanie :

- 2010 - 2015 Fakulta architektúry VUT Brno
- doktorandské štúdium
- 2012 - 2013 Fakulta architektúry Technickej Univerzity v Stuttgarte
- doktorandské štúdium, hosťovanie na Ustave dejin a teórie architektúry (ifag)
- 2000 - 2006 Fakulta architektúry Slovenskej technickej univerzity v Bratislave
- inžinierske štúdium (Ing. arch.)

Pracovné skúsenosti :

- 2008 - 2015 OZ Kabinet architektúry Ostrava
 - kurátorská a organizačná činnosť architektonických výstav

- 2008 - 2015 korešpondent pre architektonické periodiká:
 - Era 21
 - ASB
 - Archivolta
 - Cesta
 - BCSA Review
 - Designum
 - Archiweb.cz

- 2013 - 2014 Atrium architekti, Košice
- 2011 OFIS Arhitekti, Ľubl'ana
- 2007 - 2010 Miller Hare Limited, Londýn
- 2006 - 2007 Surface Architects, Londýn
- 2001 - 2002 vydavateľstvo Jaga media, Bratislava

Akademická prax:

- 2010 - 2015 - Doktorandská práca zameraná na tému: Ernst Wiesner, Otto Eisler, Zikmund Kerekes, Max Tintner, André Steiner - neznáme dielo moderných brnenských židovských architektov
- 2010 - 2013 Kaviar Brno - kino, video a architektúra
 - prednáškový cyklus audiovizuálnych dokumentov

- 2012 - vytvorená databáza filmov o architektúre
Európske priemyselné dedičstvo Rakúsko - Česká republika
- 2011 - workshop v spolupráci s Technickou Univerzitou vo Viedni
Projekt Vranov - Vaduz
- 2011 - workshop v spolupráci s Lichtenštajnskou univerzitou vo Vaduze
The Generator - Brno public stage
- 2011 - workshop zameraný na intervenciu vo verejnom priestore v
spolupráci s Raumlabor Berlín a Domom umenia v Brne

Výstavné projekty:

- 2014 - 2015 BAND - Mladí architekti z Katalánska
14.07.2015 - 23.08.2015 Dom umenia, Opava
09.11.2014 - 09.12.2014 Technická škola, Katovice
24.09.2014 - 24.10.2014 Galéria architektúry, Brno
06.03.2014 - 27.04.2014 Galéria výtvarného umenia, Ostrava
- 2012 - 2015 OFIS Arhitekti - Inšpirujúce limity
11.02.2014 - 03.07.2014 Galéria architektúry, Brno
04.10.2013 - 24.11.2013 Galéria Jaroslava Frágnera, Praha
27.10.2012 - 23.12.2012 Múzeum architektúry, Vratislav
03.07.2012 - 26.08.2012 Dom umenia, Opava
30.03.2012 - 27.05.2012 Galéria výtvarného umenia, Ostrava
- 2009 - 2013 Súčasná slovenská architektúra 1989 - 2009
28.02.2013 - 02.06.2013 Múzeum architektúry, Vratislav
16.06.2011 - 14.08.2011 Galéria výtvarného umenia, Ostrava
05.10.2009 - 31.10.2009 Ambasáda Slovenskej republiky, Londýn
- 2015 Alfred Neumann / život a dielo, Galéria výtvarného umenia, Ostrava
- 2014 Rafi Segal / Koncept a forma, Galéria výtvarného umenia, Ostrava
- 2014 Zvi Hecker, Galéria výtvarného umenia, Ostrava
- 2013 Mestské zásahy Košice / Prešov 2012, Galéria Provinčný dom, Stará Ľubovňa
- 2013 Zanzibar / Beyond Turism, galéria Weissenhof, Stuttgart
- 2012 Daniel Libeskind / Architektúra je jazyk, Tatranská galéria, Poprad
- 2012 Pozdrav zo škandinávie Rintala Eggertrsson a ateliér ZEROZERO, Galéria Provinčný dom, Stará Ľubovňa
- 2011 OFIS / Arch Cities, Letohrádok kráľovnej Anny, Praha

Abstrakt

V nedávnej dobe sa podarilo objaviť v Izraeli stopu diela významných brnenských medzivojnových architektov Maxa Tintnera a Zikmunda Kerekesa, ktorí prežili II. svetovú vojnu, po ktorej sa do Izraela presídlili. Taktiež sa podarilo nadviazať spojenie s André Steinerom, žijúcim v Atlante, USA a nájsť stopu dokumentácie doposiaľ neznámeho diela Otta Eislera. Cieľom doktorandskej práce je dohľadať materiály vzťahujúce sa k dielu týchto vynikajúcich brnenských architektov a uskutočniť porovnanie ich architektonického diela.

Abstract

The main sources has been found recently of the works of the greats architects Max Tintner and Zikmund Kerekes, II. w.w. survivors, architects who established their lives after II. w.w. in Israel. Also new information has been occurred in reconnection with architect André Steiner who spent his life in Atlanta, USA. Archives materials about unknown work made by Otto Eisler was also found. The main intention of the PhD thesis is to collect those unsorted materials and information of mentioned architects and to create comparison of their architectural works.